

МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПРИ ФОРМУВАННІ ЯКОСТІ ОСВІТИ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Коврегін В. В.,
к.т.н., доцент,

перший проректор Національного університету цивільного захисту України, м. Харків

Проаналізовано механізми і науково-методичні принципи організації і вдосконалення економічної підтримки інноваційного розвитку освітньої діяльності вищого навчального закладу і підвищення її ефективності. Розкрито сутність організації інноваційного розвитку ВНЗ, визначено принципи і пріоритети економічної підтримки такого режиму розвитку.

Ключові слова: механізми державного управління, вищі навчальні заклади, економічна безпека.

Kovrehin V. V.,

PhD in Technical Sciences, Associate Professor,
First Vice Rector of the National University of Civil Defence of Ukraine, Kharkiv

MECHANISMS FOR PROVISION OF ECONOMIC SECURITY IN THE FORMATION OF EDUCATIONAL QUALITY OF HIGHER EDUCATION INSTITUTION

The article analyzes the mechanisms together with scientific and methodological principles of economic organization and improvement of innovative educational activities of higher educational institution and increase of its effectiveness. The essence of innovation development organization in the university is considered, the principles and priorities of the economic support of the regime are defined.

Key words: mechanisms of public administration, higher education institutions, economic security.

Розвиток ринкових стосунків, що все глибше проникають до різних сфер людської діяльності, ставить перед вищою освітньою установою безліч завдань, головне з яких збереження вищих навчальних закладів (ВНЗ) і забезпечення економічної безпеки, питання якої загострюється в умовах сучасного реформування системи освіти України. ВНЗ дістали можливість здійснювати навчання на платній основі, займатися діяльністю, що приносить дохід, самостійно визначати обсяг послуг, що надаються, та їхню вартість. Проте з розширенням можливостей збільшилася і відповідальність освітніх установ як за результати своєї діяльності, що визначають їхній економічний стан, так і за можливість подальшого функціонування – економічну безпеку.

З точки зору економіки особливістю функціонування ВНЗ у сучасних умовах є необхідність одночасної адаптації їхньої господарської діяльності до реформування фінансово-бюджетного законодавства, що проводиться в умовах жорсткого бюджетного дефіциту, а також до ринкових механізмів, що динамічно еволюціонують у масштабах держави. За таких умов на перший план виходить необхідність забезпечення ефективного використання наявних у розпорядженні ВНЗ засобів, що досягається значною мірою за допомогою забезпечення належного рівня економічної безпеки, стан якої повинен перебувати в межах індикативних порогових значень.

До найбільш актуальних проблем, що впливають на стан економічної безпеки вищих освітніх закладів, відносяться: зростання конкуренції, у т. ч. й недобросовісної, на ринку освітніх послуг, зумовлене поширенням комерційних освітніх установ; погіршення демографічної ситуації в країні; збільшення кількості інших чинників, що негативно впливають на економіку. Рішення вказаних проблем почасти вимагає направлення значних ресурсів ВНЗ на розроблення й упровадження адаптаційних інструментів і механізмів, істотну частину яких сегментовано в царині забезпечення

економічної безпеки ВНЗ, що має певні особливості через специфічний характер економічної діяльності цих господарських суб'єктів.

Високо оцінюючи внесок українських учених [1–6] у вирішення поставлених питань і розв'язання проблем, слід зазначити, що аналіз літератури і практики господарювання свідчить про недостатність наукових розробок, присвячених окремим проблемам забезпечення економічної безпеки ВНЗ системи. Недослідженим залишається такий компонент, як методика оцінювання рівня економічної безпеки вищих освітніх установ.

Метою статті є аналіз механізмів забезпечення економічної безпеки при формуванні якості освіти ВНЗ.

Український державний ВНЗ є основною ланкою системи вищої освіти, що відповідальна перед державою за формування й розвиток сукупного вітчизняного інтелекту. Разом з цим державний ВНЗ виступає суб'єктом змішаної економіки, що формується, який споживає як бюджетні, так і позабюджетні кошти. Як економічний суб'єкт ВНЗ є товаровиробником, що розвивається й функціонує на принципах змішаної економіки в умовах товарно-грошових відносин.

Високий рівень економічної безпеки ВНЗ у сучасних умовах дозволить забезпечити інноваційно орієнтоване зростання фінансового, матеріально-технічного і кадрового забезпечення освітнього процесу, що, у свою чергу, сприятиме підвищенню якості кінцевого продукту ВНЗ – рівня професійної підготовки випускників, що досягається без додаткових витрат. Успішне вирішення цього завдання сприятиме задоволенню все більшого попиту на кваліфіковану робочу силу, підвищуючи в такий спосіб ефективність правоохоронної діяльності держави і знижуючи рівень соціальної напруженості в суспільстві.

Термін “економічна безпека ВНЗ” широко використовується в економічній науці, проте до теперішнього часу немає єдиного загальновизнаного трактування. У зв'язку з цим у роботі проведено аналіз основних теоретико-методологічних підходів до визначення суті економічної безпеки в цілому з конкретизацією кожного з них з точки зору економічної безпеки ВНЗ. На основі зіставлення розглянутих у роботі теоретичних підходів до проблеми механізмів забезпечення економічної безпеки освітніх установ в Україні зроблено висновок про еволюційний розвиток організаційно-методичних аспектів забезпечення економічної безпеки ВНЗ відповідно до послідовного розвитку теоретичних підходів до змісту цієї категорії: логічний – функціональний – інституціональний – комплексний.

Це пов'язано з тим, що функціональний та інституціональний підходи до вивчення суті цієї категорії не є альтернативними, кожен із них має власне обґрунтування й пов'язані з ним переваги, а саме: життєспроможна економіка ВНЗ є важлива умова і чинник його безпеки (інституціональний підхід); безпека ВНЗ, забезпечена спеціальними механізмами захищеності від загроз, є чинник економічного розвитку ВНЗ (функціональний підхід). На основі комплексного підходу до визначення економічної безпеки виділено властивості й ознаки економічної безпеки ВНЗ :

- необхідність дотримання вимог законодавства, що визначають статус установи як освітньої;
- необхідність дотримання балансу соціальних і економічних цілей;
- необхідність сталого розвитку;
- цілісність економічної системи ВНЗ.

На основі аналізу досліджень, присвячених загрозам економічній безпеці вищих освітніх установ та їхній класифікації, ми приходимо до висновку, що подані в науковій літературі підходи до класифікації загроз економічній безпеці ВНЗ не охоплюють усього сучасного спектра таких загроз, що перешкоджає створенню ефективного механізму

протидії та нейтралізації цих загроз. Як джерело загроз економічній безпеці ВНЗ виділено конфлікт між освітніми та економічними цілями.

Кожному рівню розвитку ВНЗ відповідає певна система небезпек, що відрізняється від інших у таких аспектах: перелік загроз економічній безпеці; ступінь небезпеки цих загроз; чинники економічної безпеки і рівень їхніх порогових значень. Стратегію безпеки ВНЗ має бути засновано на знанні й урахуванні загроз свого рівня, тобто реальних загроз, і прогнозуванні загроз нового рівня. При цьому загрози економічній безпеці наступного рівня є потенційними для ВНЗ, що прагне до переходу на чергову стадію розвитку. Досягнувши нового рівня, потенційні загрози стають реальними. Проведена детальна класифікація загроз економічній безпеці ВНЗ дозволяє зважати на специфіку заходів протидії конкретним загрозам, що розробляються.

При цьому конкретизація таких загроз має індивідуальний характер, пов'язаний як із регіональними особливостями середовища функціонування ВНЗ, так і з конкретним часовим періодом, що визначає особливості правової бази, соціально-економічної обстановки і конкурентного середовища.

У рамках досліджень економічної безпеки ВНЗ без уваги залишилася специфіка цієї проблеми для відомчих вищих освітніх установ, що обіймають на сьогодні значну частину ринку освітніх послуг, для яких характерна профільованість навчання з орієнтацією на професійні завдання, що стоять перед відомством, підготовка вузькокваліфікованих фахівців.

Досліджуємо детальніше навчальну підсистему українського ВНЗ. Відразу відзначимо, що у вищій школі існує традиційна модель навчання, що сформувалася ще за радянських часів і що відповідала рівню соціального, наукового, технічного і технологічного розвитку країни того періоду. Ця модель передбачає: організацію навчання студентів за жорстким і єдиним для всіх переліком дисциплін; поділ усіх аудиторних навчальних занять виключно на лекції, семінари, практичні і лабораторні роботи за умови основного упору на аудиторних групових заняттях; використання паперових носіїв для всіх видів навчальної роботи; розподіл навчального року на два семестри; єдині для всіх форми атестації у вигляді залікових і екзаменаційних сесій у кінці кожного семестру, за результатами яких ставиться оцінка за відповідний семестр; єдині для всіх форми проведення іспитів і заліків (екзаменаційні квитки); підсумкова атестація у вигляді захисту дипломної роботи. Слід зазначити, що в контексті часу свого формування така модель була цілком ефективною і виправданою, хоча і з деякими зауваженнями. Проте вся динаміка і логіка розвитку українського суспільства в цілому, інтеграція країни у світовий освітній простір, абсолютно інший рівень сучасного наукового і технологічного розвитку диктують необхідність зміни вказаної моделі. І подібні зміни відбуваються в істотній частині українських ВНЗ, багато з яких уже сьогодні значно змінили модель організації навчального процесу. У багатьох ВНЗ активно використовуються заняття за індивідуальними навчальними планами; нові форми контролю й атестації, що безпосередньо враховують успішність студентів протягом усього часу навчання; комп'ютерні й мультимедійні технології; дистанційні методи навчання для студентів-заочників; розподіл навчального року на триместри і використання літнього періоду для додаткового навчання та інших форм навчання та ін. Узагалі можна констатувати, що описана традиційна модель усе ще залишається базовою і в цьому сенсі стереотипною в системі вищої освіти. Використання тих або інших методів і технологій навчання нині залежить, здебільшого, від самих ВНЗ, їхнього фінансового потенціалу, організаційних можливостей, рівня консерватизму і традиціоналізму у професорсько-викладацькому середовищі, цілей перспективного розвитку. Низку ВНЗ (здебільшого, недержавних) практично повністю орієнтовано на американську модель побудови навчального процесу, хоча така орієнтація характеризується лише зовнішніми атрибутами і має вкрай

поверхневий характер, ще частина українських ВНЗ намагаються упровадити власні розробки в цій царині.

Слід зазначити, що сліпий перехід до закордонних методик навчання в Україні часто призводить до абсолютно зворотних наслідків відносно тих, що передбачалися ініціаторами такого переходу. Результатами подібних дій стають зниження якості навчання, нерозуміння студентами, викладачами, професійними колами і широкою громадськістю справжньої суті та спрямованості нововведень тощо. Провідні ВНЗ країни прагнуть системно підходити до інновацій у сфері організації навчального процесу, керуючись курсом на підвищення якості та змісту освіти у світлі можливостей, що відкриваються завдяки новим технологіям, але не бажанням просто використовувати прийняті в закордонних вишах освітні технології (а іноді лише їхні помітні назви) у відриві від конструкції усієї системи навчання й обґрунтованості їхнього упровадження.

У сучасних економічних умовах трактування ВНЗ тільки як академічної організації недостатньо. Його слід розглядати як єдиний навчально-науково-виробничо-економічний комплекс із безумовним приматом освітнього і наукового секторів. При цьому ВНЗ залишається неприбутковою і некомерційною організацією, і це означає, що основною місією ВНЗ є освітньо-наукова діяльність, а отримуваний у результаті підприємницької діяльності прибуток прямує на статутні цілі.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. П. Теоретико-методологічні засади модернізації вищої освіти в Україні на рубежі століть (за матеріалами доповіді, виголошеної на засіданні загальних зборів АПН України 23 листопада 2000 р.) // Вища освіта України. – 2001. – № 2. – С. 5–13.
2. Домбровська С. М. Трансформація державного управління освітньої політики України в контексті подальшого реформування та стабілізації / С. М. Домбровська // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. Харк. регіон. ін-ту державного управління НАДУ при Президентові України. – Х. : Вид-во ХаРРІ НАДУ "Магістр", 2010. – Вип. 1. – С. 293–298.
3. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу (документи і матеріали 2003–2004 рр.) / за ред. В. Кременя ; [авт. кол. : М. Степко та ін.]. – Тернопіль : Вид-во ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2004. – 147 с.
4. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу : Указ Президента України від 11 черв. 1998 р № 615/98, редакція від 30 верес. 2011 р. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/laws/show/615/98.
5. Романова И. Б. Управление конкурентоспособностью высшего учебного заведения / И. Б. Романова. – Ульяновск : Средневолж. науч. центр, 2005.
6. Управління конкурентоспроможністю підприємства : навч. посіб. / Клименко М., Дуброва О. С., Барабась Д. О. [та ін.]. – К. : КНЕУ, 2006. – 527 с.
7. Фатхутдинов Р. А. Управление конкурентоспособностью вуза / Р. А. Фатхутдинов // Высш. образование в России. – 2006. – № 9. – С. 37–38.

Надійшла до редколегії 19.02.2016 р.